

Politika Özeti-2

COVID-19 Sürecinde Engelli Kadınların ve Kız Çocuklarının Temel İhtiyaçlarının Karşılanması

COVID-19 Sürecinde Engelli Kadınların ve Kız Çocuklarının Temel İhtiyaçlarının Karşılanması

COVID-19 salgınının yayılmasıyla ortaya çıkan benzeri görülmemiş bir küresel kriz; toplumsal, ekonomik, siyasi yapıdaki ve sağlık sistemindeki mevcut eşitsizlikleri derinleştiriyor. Salgın; engelli ayrımcılığı, ataerkillik, ırkçılık ve sınıf ayrımı gibi mevcut baskı unsurları yoluyla uygulanan ayrımcılığı daha da kötüleştiriyor.

Engelli kadınlar ve kız çocukları, olağan dönemlerde dahi, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini etkileyen ayrımcılık ve dışlanma biçimlerine maruz bırakılıyor. Engelli kadınların, engeli bulunmayan erkeklere kıyasla, sağlık ihtiyaçlarının karşılanmama ve okuma yazma bil-meme olasılığı üç kat daha fazla; işe alınma ve internet kullanma olasılığı ise iki kat daha azdır.¹ Ayrıca, engelli

kadınların; aile, eş/partner, bakıcı ve sosyal hizmet sağlayıcılar tarafından şiddete maruz bırakılma ihtimali diğer kadınlara göre en az iki ila üç kat daha yüksektir.²

Halihazırda yaşanan bu durum, COVID-19 salgını döneminde de gözlemlediğimiz üzere, kriz zamanlarında daha da artıyor. 2020 yılının Mart ve Nisan aylarında Women Enabled International³ derneği, engelli kadınları, kız çocuklarını, non-binary bireyleri, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireyleri etkileyen konular üzerine çevrimiçi nitel bir anket gerçekleştirdi. Ankete dünya genelinde 100 kişi katıldı. Katılımcılar, COVID-19'un istihdam ve gelir; destek hizmetleri ve yardımcı cihazlara erişim; toplu ulaşım erişim; aile, arkadaşlar ve halkın desteğine erişim ile ilgili sorunlar nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılama, yeterli yaşam standardını yakalama ve bağımsız bir şekilde yaşam sürdürme yetilerini önemli ölçüde etkilediğini belirtti.⁴

1 BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (DESA) <https://www.un.org/development/desa/disabilities/publication-disability-sdgs.html>

2 BM Genel Kurulu, Özel Raportörün Raporu: kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları, U.N. Doc. A/67/227 (2012).

3 Women Enabled International (WEI), dünya genelinde toplumsal cinsiyet ve engellilik çerçevelerinin keşiştiği noktada hakları savunmak, engelli kadınlar ve kız çocuklarının yaşadığı sorunlara çözüm bulmak, kapsayıcılık ve katılımlı desteklemek ve dönüşümcü eşitliğe ulaşmak için çalışan uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.

4 Anket sonuçları için: Women Enabled International, Toplumsal Cinsiyet ve Engellilik Çerçevelerinin Keşiştiği Nuktada COVID-19: Küresel İnsan Hakları Araştırması Bulguları, Mart-Nisan 2020 (Mayıs 2020), <http://bit.ly/WEICoVIDReport>.

Bu yazıda, salgının ötekileştirilmiş toplulukların mevcut durumunu nasıl olumsuz etkilediğini ortaya koymak amacıyla anketin bazı sonuçları ele alınacaktır. Başta Birleşmiş Milletler kurumları, ülke ekipleri ve ortakları olmak üzere paydaşlara; engelli kadınlar, kız çocukları, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireylerin karşılaştığı eşitsizliklerin olumsuz etkilerinin nasıl azaltılabileceği konusunda öneriler sunulacaktır. Ayrıca, 'yeniden inşa etme' sürecinde ağlarla ve kurumlarla nasıl işbirliği yapılabileceği üzerine rehberlik sağlanacaktır.

COVID-19'un Temel İhtiyaçların Karşılanması Üzerindeki Etkileri

İstihdam ve Gelir

Engelli kadınlar, kız çocukları, non-binary bireyler, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan kişiler iyi bir işe ve istihdama erişimlerini sınırlayan pek çok engelle karşılaşiyor. Örneğin, engelli kız çocuklarının okula gitme olasılığı engelli erkek akranlarına göre daha düşük; bu da onların kayıtlı iş bulmalarını daha zor hale getiriyor. Kayıtlı ekonomiye katılma fırsatlarının olmaması, engeli bulunan kadınlar, kız çocukları, non-binary bireyler, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan kişileri çıkışı olmayan bir yoksulluk döngüsüne mahkum ediyor. Engelli kişiler, aynı zamanda cinsiyet, cinsiyet kimliği ve ifadesi ve engellilik nedeniyle iş yerinde de ayrımcılığa uğruyor. Bu da iş yerinde cinsel taciz ve ücret eşitsizliğinin yanı sıra fiziksel engeller, bilgi ve iletişim temelli engeller gibi daha pek çok sorunla karşılaşmalarına neden oluyor.⁵ Kayıtlı ekonomiye katılımlarını kısıtlayan bu yapısal engeller nedeniyle pek çok engelli kadın, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan birey güvencesiz ve denetlenmeyen şartlar altında kayıt dışı sektörde iş arıyor. Bu iş sahalarında da sağlık hizmetlerine erişim, asgari ücret ve diğer çalışan haklarına ulaşma ihtimalleri daha düşük oluyor.

Ayrıca, bu bireyler, işsizlik nedeniyle ailelerinin, partnerlerinin ve kendilerine bakım sağlayanların gelirine ve desteğine muhtaç hale geliyor. Dolayısıyla, şiddet ve istismara maruz bırakılma riskleri artıyor.⁶

Ankete katılanların çoğunluğu (57) salgın nedeniyle işini kaybettiğini veya hastalık izni almak zorunda kaldığını, emek piyasasının başka bir iş bulabilmeleri için onlara

imkan sunmadığını ve/veya salgın nedeniyle maddi zorluk yaşadığını belirtti. Girişimciler, serbest çalışanlar ya da kayıt dışı sektörde çalışanlar gelir kaybı yaşamayan yanı sıra farklı endişeler de dile getirdi. Çoğu, devletlerinden yeterli sosyal güvenlik desteği alamadığını belirtti. İstihdam ve gelire erişimle ilgili bu değişimler, var olan kırılma ve ötekileştirilme sorunları ile birleşince, engelli kadınları, non-binary, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireyleri çok daha istikrarsız şartlara itiyor.

Resmi ve Resmi Olmayan Destek Hizmetlerine Erişim

Engelli kişiler, bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmek için kişisel yardım, işaret dili çevirisi ve dokunsal çeviri, akran desteği, erişilebilir toplu taşıma gibi pek çok destek hizmetine ihtiyaç duyar. Resmi destek hizmetlerinin mevcut olmadığı şartlarda, erişilmesi güç ortamlarda yönlerini bulabilmek ve örneğin kişisel hijyen, yiyecek satın alınması ve yemek hazırlanması gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için arkadaşlarının, ailelerinin veya toplumdaki diğer kişilerin desteğini alarak yaşamlarını sürdürürler. Bu resmi ve resmi olmayan hizmetler ağı, söz konusu bireylere bağımsız bir şekilde yaşamak ve topluma katılmak için ihtiyaç duydukları desteği sağlar.

İçinde bulunduğumuz sağlık krizinin etkilerini hafifletmek amacıyla, dünya genelinde, virüsün yayılmasını durdurmak için devletler tarafından bazı hareket kısıtlamaları getiriliyor. Bu durum, yaşamlarını sürdürmek için destek hizmetlerine ihtiyaç duyan toplulukları olumsuz etkiliyor. Ankete katılanların neredeyse üçte biri (32) COVID-19 krizinin ve hükümetlerinin aldığı tedbirlerin teknik desteğe; kişisel desteğe; tekerlekli sandalyelerin yenilenmesine ve onarımına; ve işaret dili tercümanları gibi erişilebilirlik hizmetlerine erişimlerini kısıtladığını belirtti.

Anket katılımcılarından bazıları, erişilebilir toplu ulaşımın ya durdurulduğunu ya da çok pahalı hale geldiğini, bu nedenle de ihtiyaçlarını karşılamak için markete gitme ve hizmetlere erişim imkanlarının kalmadığını bildirdi. Sosyal mesafe kuralları ve hareket kısıtlamaları da bu bireyleri, desteklerine ihtiyaç duydukları ailelerinden, arkadaşlarından ve toplumdan koparıyor. Örneğin, görme engelli iki kadın, insanların artık onlara karşıdan karşıya geçerken ya da markete giderken yardım etmek

5 Engelli Bireylerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 3: Madde 6: Engelli kadınlar ve kız çocukları, BM Dok. CRPD/C/ GC/3 (2016).

6 Bkz. Matthew J. Breiding & Brian S. Armour, Amerika Birleşik Devletleri'nde engellilik durumu ve ev içi şiddet arasındaki ilişki, 25(6) Ann. Epidemiol. 455 (2015), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4692458/>

istemediğini dile getirdi. Aynı zamanda, bazı anket katılımcıları, resmi destek hizmetlerinin olmaması nedeniyle partnerlerine ve ailelerine daha bağımlı hale geldiğini vurguladı. Bu bağımlılık, ilişkilerde uyuşmazlığa neden olabiliyor ve bireyleri şiddete, istismara ve sömürüye daha açık hale getirebiliyor.

Hizmetlere ve topluma erişimin kısıtlanmış olması, gıda, temizlik ve hijyen gibi en temel ihtiyaçların yanı sıra sosyal ve psikolojik ihtiyaçların da karşılanmasını etkiliyor. Katılımcılardan biri, “Gıda malzemelerimin bitmesinden korkuyorum. Buna hiç hazır değilim. Devlet yalnızca şehir merkezindekilere gıda dağıtım yapıyor” diyor.⁷ Diğer bir katılımcı ise, “Önceden her gün kıyafetlerimi değiştirmeme ve banyo yapmama yardım eden birisi vardı. Ama salgında bu hizmet artık sunulamaz hale geldi ve kendi hijyenimi sağlama konusunda kendimi çok güçsüz hissediyorum.”⁸ diye belirtiyor.

Yaşamakta olduğumuz krizin öngörülemez doğası sebebiyle hareket kısıtlamaları, halk sağlığı tedbirleri ve politika değişiklikleri ile ilgili olarak kamuya yoğun bir şekilde bilgi paylaşılıyor. Söz konusu değişikliklerle ilgili televizyon, radyo, sosyal medya, pano ve posterler aracılığıyla verilen güvenilir bilgiler her zaman işaret dilinde veya bilgilendirici kısa açıklamalar şeklinde erişilebilir formatlarda paylaşılabilir. Bu da engelli kadınlar, kız çocukları, non-binary bireyler, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan kişilerin bu bilgilere erişemiyor olabileceği anlamına geliyor.

Engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilme yetileri olmadığında uzun dönem bakım merkezlerine yerleştirilme ihtimalleri artıyor ve bağımsız yaşama hakları ihlal edilmiş oluyor. Engelli kadınlar, kız çocukları, non-binary bireyler, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan kişiler toplumda yaşamak için gerekli olan iş ve diğer maddi imkanlara daha kısıtlı erişebildiklerinden

ve engelli erkeklere kıyasla ailelerinden daha az destek alıyor olabileceklerinden dolayı bu anlamda daha da savunmasız hale gelebiliyor.⁹ Bu bireyler, bakım merkezlerine alındıklarında ise, COVID-19’a olduğu kadar şiddete ve istismara karşı da daha savunmasız hale geliyor.

İnsan Hakları Yükümlülükleri ve Diğer Uluslararası Kılavuzlar

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve diğer kılavuz belgeler, devletlerin COVID-19 krizine tüm toplumsal cinsiyet ve engellilik durumlarını kapsayan bir yanıt vermesini sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır.

- Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, tüm insanların su, hijyen, gıda ve barınma ihtiyaçları da dahil olmak üzere temel ihtiyaçlarının karşılanması hakkını içeren, yeterli bir yaşam standardına erişme hakkına sahip olduğunu öngörmektedir.¹⁰
- Engelli kadınlar ve bireyler, ayrımcılığa maruz bırakılmadan sosyal korumadan yararlanma hakkına da sahiptir. Devletler, yeterli bir yaşam standardı sağlamak için, özellikle engelli kadın ve kız çocuklarının sosyal koruma tedbirlerine erişmesini sağlamakla yükümlüdür.¹¹
- Engelli bireyler de toplumda yaşama hakkına sahiptir ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme kapsamında, “Engellilerin kişisel destek dahil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir”.¹²

7 Uganda’dan bir kadın.

8 Rosario, kas distrofisi olan 23 yaşındaki Arjantinli bir kadın; İspanyolcadan tercüme edildi (“Antes tenía una persona que me asistía a cambiarme y bañarme todos los días. Con ésta situación se hace imposible el servicio y me siento impotente frente a mi propia higiene.”).

9 Örneğin, BM İnsan Hakları Komisyonu, Kadınlar ve yeterli barınma: Yeterli yaşam standardı hakkının bir bileşeni olan yeterli barınma hakkında Özel Raportörün Çalışması, Miloon Kothari, fıkra 64, BM Dok. E/CN.4/2005/43 (2005), https://www.un.org/wom-enwatch/enable/E-CN4-2005-43_Housing.pdf.

10 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, kabul tarihi 10 Aralık 1948, md. 25, G.K. Kar. 217A (III), BM Dok. A/810, 71 (1948); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, kabul tarihi 16 Aralık 1966, md. 11, G.K. Kar. 2200A (XXI), BM Resmi Genel Kurul Kayıtları, Dest. No. 16, BM. Dok. A/6316 (1966) (3 Ocak 1976’da yürürlüğe girdi).

11 Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kabul tarihi 18 Aralık 1979, md. 13, G.K. Kar. 34/180, BM Resmi Genel Kurul Kayıtları, 34. Otur., Ek. No. 46, 193, BM. Dok. A/34/46, U.N.T.S. 13 (3 Eylül 1981’de yürürlüğe girmiştir); Engelli Haklarına Dair Sözleşme, kabul tarihi 13 Aralık 2006, md. 28, G.K. Kar. A/RES/61/106, BM Resmi Genel Kurul Kayıtları, 61. Otur., BM Dok. A/61/611, (3 Mayıs 2008’de yürürlüğe girmiştir).

12 EHDS, md. 19.

- 2019 yılında Kuruluşlararası Daimi Komite (IASC), Engelli İnsanların İnsani Eylemlere Dahil Edilmesine Yönelik Kılavuz İlkeleri kabul etmiştir. Bu belgede, engelli kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere engelli bireyler için kriz zamanlarında gıdaya, suya, hijyene, geçim imkânına ve diğer koruma unsurlarına erişimi garanti altına alacak belirli yönergeler yer almaktadır.¹³
- Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu; devletlerin, bireylerin kendi ayakları üstünde durma yetilerini arttırmalarına ve iş gücü piyasasında engelli kadınlara yönelik ayrımcılığı ele alan destek hizmetlerine, eşitliğe ve pozitif eylem programlarına erişim sağlanmasına odaklanan eylemler içermektedir. Ayrıca engelli kadın ve erkeklerin katılımına ilişkin veri toplama yöntemlerinin iyileştirilmesi de bu kapsamda ele alınan bir başka konudur.¹⁴
- 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve tüm kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesine yönelik ayrı bir amaç içermektedir. Engelli bireyler yoksulluk; açlık; eğitim; su, sanitasyon ve hijyen; ekonomik büyüme ve istihdam; eşitsizliklerle mücadele; insan yerleşimlerine erişebilirlik; veri, izleme ve hesap verebilirlik ile ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına dahil edilmiştir.¹⁵

Devletler İçin Eylem Önerileri

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve diğer kılavuz belgeler, devletlerin COVID-19 krizine tüm toplumsal cinsiyet ve engellilik durumlarını kapsayan bir yanıt vermesini sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır.

- COVID-19 müdahalesi ve toparlanmaya yönelik sosyal koruma programları ve politikaları ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere ulusal politikalara yön verirken engelli kadınlar, kız çocukları ile trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireylerin

yaşadığı ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi anlamak için ülke değerlendirmelerinde çok boyutlu bir perspektif¹⁶ benimsenmesini sağlayabilir.

- Devletlere sağlanan tüm rehber ilkelerde, COVID-19'un engelli kadınlar, kız çocukları, non-binary, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireyler üzerindeki etkisinin dikkate alındığından ve eylem önerilerinin kapsayıcı bir süreç içerdiğinden emin olunmasını sağlayabilir. Bu bireylerin acil müdahalelere ve uzun vadeli normalleşme çalışmalarına dahil edilmesini ve bu kapsamdaki çabaların toplumsal cinsiyet ile engellilik konularının kesişme noktalarını özellikle hedef almasını destekleyebilir. Acil müdahaleler arasında nakit transferleri ile ekonomik baskıyı hafifletmek, erişilebilir formatlarda temel halk sağlığı bilgileri sunmak, hijyen ve gıda ile ilgili ihtiyaçları karşılamak ve erişilebilir formatlarda bilgi sunulduğundan emin olmak yer alır.

UN Women ve diğer kuruluşlar, ulusal ve yerel hükümet ortaklarına,

- COVID-19'a yönelik olarak sağlık alanında müdahale ve iyileşme planları hazırlanırken ve uygulanırken engelli kadınlara, kız çocuklarına, non-binary, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireylere aktif liderlik imkânı verildiğinden emin olunmasını;
- Çeşitli erişilebilir formatlarda bilgi veren kampanyaları da içeren sosyal koruma tedbirleri ile engelli kadınlara, kız çocuklarına, non-binary, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireylere ulaşmak için özel çaba sarf etmeyi ve sosyal korumanın ailelere veya eşlere değil doğrudan bireylere ulaşmasını sağlamayı;
- COVID-19 ile ilgili sosyal koruma tedbirleri geliştirmek, uygulamak ve bunların savunuculuğunu yapmak için diğer faktörlerin yanı sıra cinsiyet,

13 <https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2019-11/IASC%20Guidelines%20on%20the%20Inclusion%20of%20Persons%20with%20Disabilities%20in%20Humanitarian%20Action%2C%202019.pdf>

14 Pekin deklarasyonu ve eylem platformu: Dördüncü Dünya Kadın Konferansı: eşitlik, kalkınma ve barış için eylem etkinliğinde kabul edilmiştir, Pekin, Çin, 4-15 Eylül 1995. (1995). Pekin: Birleşmiş Milletler, fıkra 206(k) <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

15 Birleşmiş Milletler, Genel Kurul, Engelli kadın ve kız çocuklarının durumu ve Engelli Haklarına Dair Sözleşme ile İsteğe Bağlı Protokolü'nün Statüsü Hakkında Genel Sekreter Raporu, A/72/227, erişim için: <http://undocs.org/A/72/227>

16 BM-Kadın. 2018. Vaatleri eyleme dönüştürmek: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, 4. bölüm

toplumsal cinsiyet kimliği ve engelliliğe göre ayrıştırılmış veri ve kanıt toplamayı, kullanmayı ve dağıtmayı;

- Sürece dahil olan herkesin güvenliğini sağlamak için, destek hizmetlerinin devamlılığını sağlamayı ve bakım sağlayan kişilere yeterli ve erişilebilir rehberlik sunmayı;
- Hareket kısıtlaması ve sosyal mesafe kurallarının geçerli olduğu durumlarda, engelli bireylerin gıda ve hijyen gibi temel ihtiyaçlara erişimini kolaylaştırmak için topluluk destek sistemlerinin kullanılmasını sağlamayı;¹⁷
- Engellilikle ilgili destek hizmetlerinin COVID-19 karantinaları, sokağa çıkma yasakları veya diğer hareket kısıtlamaları sırasında temel hizmetler olarak sınıflandırılmasını sağlayarak engelli kadınlar, kız çocukları, non-binary, trans ve toplumsal cinsiyete uymayan bireylere yönelik şiddet riskini azaltma ve bu hizmetleri sağlayanların hareket özgürlüğu için gerekli izinlerin alınmasına yönelik sorunsuz bir süreç oluşturulmasını sağlamayı tavsiye ediyor.

Daha fazla bilgi edinmek ve geribildirimlerinizi paylaşmak için disability.inclusion@unwomen.org adresi üzerinden bizimle iletişime geçin.

Women Enabled International hakkında daha fazla bilgi için info@womenenabled.org adresi üzerinden iletişime geçin.